

## ΕΛΑ, Ω ΧΑΡΑ!...

"Ελα, ὦ χαρά, τρελή χαρά, πλημμύρισ', ὦ εὐθυμία,  
 Πλημμύρισέ μου, ὦ μουσική βραδύτατη εὐθυμία!  
 Τραλαραλά, εὐοὶ εὐάν, Βρόντα τραγοῦδι πλάνο  
 Κι' ἀπὸ Θεοῦς καὶ δαίμονες, ψυχή μου, ὑψώσου ἐπάνω!  
 Τραλαραλά, εὐοὶ εὐάν, ὦ φίλη, ἔλα, ὦ φίλη  
 Νὰ σὲ φιλήσω, ἕνας Θεός, μὲ φλογισμένα χεῖλη.  
 "Ελα, ὦ χαρά, τρελή χαρά, σύρε με ἐπάνω κάτω  
 Νάμπω μ' εὐάν χορεύοντας τίς πόρτες τοῦ θανάτου.

ΙΩΣΗΦ ΡΑΦΤΟΠΟΥΛΟΣ

## ΠΩΣ ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ ΤΟ ΔΑΝΤΕ

## Δ'

Καθὼς εἶπα, παρατηρήθηκεν ὅτι ὅταν ὁ Οὐγκὼ μιλῆ γιὰ τὸ Δάντη, βρίσκεται στὸ στοιχεῖο του. Ἀλλὰ ἐκεῖ ὅπου καὶ ὁ Δάντης παρουσιάζεται περισσότερο ταιριαστὰ μὲ τὸ βασιλικὸ τὸ σκῆπτρο ἑνὸς Κριτῆ, κάθε ἄλλο παρὰ effaré καθὼς ὁ Μωρράς δογματίζει, καὶ πολλὸ περισσότερο κύριος τοῦ τρόμου, εἶναι τὰ ἀρχιλόχεια καὶ τὰ γιουβενάλεια τοῦ Οὐγκὼ οἱ Τιμωρίες», τὸ λυρικό καὶ τὸ σατυρικό βιβλίον τῶν «Τέσσερων ἀνέμων τοῦ πνεύματος», καὶ ἀπάνου ἀπ' ὅλα στὸν τέταρτο τόμο τοῦ «Θρύλου τῶν Αἰώνων», ἢ «Ὀπτισί» τοῦ Δάντη». Τώρα τελευταία ἕνας ἔξυλλος λυρικός τῆς κριτικῆς τέχνης, ὁ μυστηριώδης Ἀντρέας Σουαρές, μέσα σ' ἕνα θεϊμασίο παραλληλισμὸ τοῦ Οὐγκὼ καὶ τοῦ Μπετόβεν, ποὺ δίνει τέλεια σχεδὸν τὸ μέτρο τοῦ τί περισσότερο καὶ τί λιγότερο ἀξίζει ὁ ποιητής, θέλει πὼς ἐκεῖ ποὺ δείχνεται ἀνυπέροβλητος ὁ Οὐγκὼ, εἶναι ἡ ἥρωικὴ ἀδὴ καὶ ἡ πολιτικὴ σάτιρα· νίνος φαίνεται μπροστά του ὁ Γιουβενάλης, καὶ τὰ ὄργανα τῶν ποιητῶν, σύγκαιρα καὶ περασμένα, ἀντηχοῦνε σὰν τενεκεδένια μπροστά στὰ φουσημάτα ποὺ φυσᾷε δόλομπρα στὴ χρυσοῦ τῆ σάλπιγγά του ἐκεῖνος : «Ἐσὺ, ποὺ σὲ ἀγαποῦσε ὁ Γιουβενάλης γεμισμένος ἀπὸ λάβα πυρίνη, ἐσὺ ποὺ λάμπει τὸ φῶς σου στὸ καρφωμένο μάτι τοῦ Δάντη, Μοῦσα, Ὁργή!» Ἡ : «Μὰ δὲν εἶναι ἀλήθεια, Δάντη, Αἰσχῦλε, καὶ ἐσεῖς, προφήτες, ποτέ, ποτέ, δὲ φεύγουν οἱ λακοῦργοι, ὅταν τὸ χέρι τοῦ ποιητῆ ἀπλώνεται νὰ τοὺς πιάσῃ ἀπὸ τὸ γικκᾶ...» Ἡ : «Μιλῆστ'. ἐσὺ γοερὲ καλόγερε τῆς Πάτμος, ἐσὺ Δάντη, ἐσὺ, Μιλτωνά, ἐσὺ, γέρο Αἰσχῦλε ποὺ ἀγαπᾷς τίς Ἠλέχτρες τίς μοιρολογητρες...». Ἡ : «Ὁ Ἔδνη εἶμαι ἡ Ποίηση ἢ φλογερή· ἔλαμπα τοῦ Μωῦσῆ καὶ ἔλαμπα τοῦ Δάντη!». Ἄλλοῦ ὁ ποιητῆς ὁραματίζεται τὸν περὶκόσμιον ὕμνο ποὺ ψάλλει τὸ Θεὸ στὰ δάτυα τῶν ἀδύτων μ' ὅλα τὰ λουλούδια καὶ μ' ὅλα τὰ στροφα. Μὰ νά! περὶ ὁ Σατ' νᾶς καὶ βλέποντάς τον ὁ Ὑμνος, ἀρχινᾷ καὶ τὸν γιοιχαίσει. Καὶ σάρκα γίνετα καὶ γίνεται ἄνθρωπος, εἶναι προφήτης, πνεῦμα καὶ νά! ὁ ἀχτιδόβολος δῆμιος τοῦ πανηροῦ. Κ' ἔτσι γεννιέται ὁ Ἰσαίας, ἡ δικόπη ψυχῆ, καὶ οἱ κραναὶ ἐκδικητες,

καὶ οἱ ὄνειροπλέχτες οἱ ἄγριοι, οἱ χαλκοπράσινοι Γιουβενάληδες, λυγτάρια στοὺς φαλακροὺς Καίσαρες!· καὶ ὁ Δάντης ἐκεῖνος ὁ τρομαχτικός, ποὺ τὰ πάντα τρέπονται σὲ φυγὴ μπροστά του, καμωμένος, ἀπὸ ξανὸν ἴσκιον ποὺ τὸν ἀισθάνεσαι μάγμαρο στὴ νύχτα· Καὶ ἄλλοῦ : «Ὁ Δάντης κρατᾷ τὴν ἄκρη τῆς σιδερένιας ἀλυσίδας ποὺ τὴ δαγκώνει ρεμβὸς ὁ Ἰουλιὸς μέσα στὸ σκοτάδι τῆς κόλασης». Καὶ ἄλλοῦ : «Ἡ θέαινε τοῦ μεγάλου Γιουβενάλη, ἡ τραχεῖα Μοῦσα, Ἡ ἦν ἀπὸ τὴν ὁμορφιά καὶ ἀπὸ τὴν τρομάρα ποὺ γεννᾷ Μέδουσα, ποὺ ἔσπειρε στὴ νύχτα ὅ, τι ἐκεῖ ὁ Δάντης ἦρε...» Καὶ ἄλλοῦ : «Ὅταν ὁ Αἰσχῦλος ἀμφισβητῆ τὸν Προμηθεά ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ γόπα, ὅταν ὁ Γιουβενάλης ὑπερασπίζεται τὴ Ρώμη ἀπορογιμένη στοὺς τίγρεις, ὅταν ὁ Δάντης ἀνοίγῃ τὴν κόλαση στοὺς τυράννους ποὺ καταδιώκει...» Ἡ : «Ἐρχεται κάποτε κάποτε ἡ Σφίγγα ν' ἀκκοιμπήσῃ στὸ τραπέζι ποὺ ὁ Δάντης γράφει...» Ἡ : «Ποῖός ξέρει ἂν ὁ μεγάλος ἄνθρωπος, τρομαχτικός κυρίαρχος, ποὺ τ' ἀστέρια στὸ σκότος τοῦ κίνουιν κορώνει ποῖός ξέρει ἂν ἔχη ὀλοκληρωτικὴ τὴν ἐνόραση τοῦ ἴδιου τοῦ ἐαυτοῦ του; Ἄν οἱ μεγάλοι αὐτοὶ ἀμφικτύονες τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπινου, ὁ Δάντης, ὁ Ἰσαίας, ὁ Αἰσχῦλος — παράξενε ρωτήματα — γνωρίζουν ὅλο τὸ κράτος τους; Ὁ Σαίξπηρος ἔβλεπε ὅλο τὸ Σαίξπηρο;». Ἐτσι σκόρπια καὶ κομματιαστὰ, πηραδομένα στὸ χαλαστὴ ποὺ λέγεται μεταφορεστῆς, οἶχνα στὸ χαρτί τοὺς στίχους, μὲ σβινωμένη τὴ λάμψη τους καὶ σκοτωμένο τὸ ρυθμὸ τους, μὰ πάντα βροντόλαιους ἀπὸ τὸ μελέτημα τοῦ Δάντη. Κι ἀφίνο κατὰ μέρος, γιὰ ἀπλόδηκα ἀρκετά, — ὅμως ἀλλοιώτικα δὲν ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ, ἔτσι σχεδιασμένο εἶναι τοῦτο μοι τὸ πεζογράφημα — ἀφίνο κατὰ μέρος τὸ μῦθο τὸ βαθυστόχαστο μὲ τοὺς δυὸ στίχους τοῦ Δάντη. Εἶχανε οἱ δυὸ Στίχοι φιλονεικία μετξύ τους, γιὰ τὸ ἕνα; ἔλεγε πὼς ὑπάρχει ἀθανασία καὶ ὁ ἄλλος ἔλεγε πὼς δὲν ὑπάρχει· καὶ σὲ λιγάκι μῆκε ὁ Δάντης καὶ τοὺς εἶδε καὶ τοὺς δυὸ ἀραδικωμένους ἀπάνου στὸ χειρόγραφόν του, καὶ ἄφησε τὸν πρῶτον ποὺ πίστευε στὴν ἀθανασία καὶ ἔσβυσε τὸ δεύτερον ποὺ δὲν πίστευε. Καὶ σχεδὸν ἄποτε δὲ σημειώνω γιὰ τὸ κερκηνόβολο ἐπικὸ ἀνάθεμα ποὺ γεμίζει σελίδες εἰκο-

σιέξη στα «Παραδομένα των Αίωνων» κ' επιγράφεται «Ἡ ὀπτασία τοῦ Δάντη» καὶ πού εἶναι κομωμένο ἀπὸ ὅλη τὴν τεράστιαν ἐλοποιητικὴ δύναμη ποῦ ἐμψυχώνει τὰ ἄγωνα κ' κινεῖ ἐφτάμυχα τὰ ἔμμηχα, καὶ εἶναι τὸ κατεξοχὴ γνώρισμα τῆς οὐγκικῆς Μούσας. Καὶ πού εἶναι τόσο σκληρὸ καὶ ἀκόμα καὶ τόσο ἀδικο γιὰ τὸν Πάπα πού τιμώρησε, τὸν Πίο τὸν ἔννοστο πού μᾶς θεβαιώνουν πὼς δὲν ἔφταιγε ὁ ἄνθρωπος σὲ τίποτε, καὶ τοὺς πιστεύουμε, μὰ καὶ τόσο σύμφωνα τὸ ἀνάθεμ' αὐτὸ καὶ τὸ καταχώνιασμα μέσῳ στὸν ἄδη, μὲ τὴν ποινήν πού ἔκοιρε ἄξιον ὁ Δάντης ἕναν ἄλο Πάπα τοῦ καιροῦ του. Μὲ τὴ διαφορά πὼς ὁ πυροκωμένος σίδερος τοῦ Φλωρεντίνου ἀφίνει τ' ἀγνῶρια του βαθιὰ καὶ στενά. Πάντα, λιγόλογα, σχεδὸν ζωπιηλά, μὲ ἔμια συχνὰ τοῦ στοργυλοῦ καὶ τοῦ ξίστερον, πού τόσο χρειάζονται γιὰ νὰ ἐπιβληθῇ ὁ ποιητῆς· ἐκεῖ πού ἡ φωτιὰ τοῦ Οὐγκὸ γονεῖ λαβα ἀκατότητα, συχνὰ πυκνὰ βλάφτοντας καὶ ἀδικώντας τὰ πλαστικὰ χαρίσματα πού εἶναι ἀπὸ συγκρατημὸ καὶ λέγοντ' ἐντέλεια. Ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Οὐγκὸ τὴν ἤξερε τὴν ἐντέλεια, καὶ πολλὰς φορὲς τὴ χρησιμοποιοῖσε στὸ ἔργο του· μὰ τίς περισσότερες δὲν τὴν ἤθελε καὶ τὴν ἀντιπαδοῦσεν. Ἡ ἐντέλεια, κάπου εἶπε, δὲν εἶ-καὶ νὰ πὼς τελειώνει τὸ μακρόστιχο καὶ μακρό-καὶ νὰ πὼς τελειώνει τὸ μακρόστιχο καὶ μακροῦ σιτρο ἐπικὸ κομμάτι, πού ὀλόκληρο τὸ διηγείται ὁ Δάντης ὁ ἴδιος : «Κ' ἐκεῖ πού ἔφρευγα, στὸ πυροκωμένο σύγγεφο, μὰ ὄψη φάνηκε καὶ μοῦ ἔκραξε : Δάντη μου, πάρε τὸν Πάπα αὐτὸν πού ἔκαμε τὸ κακὸ καὶ ὄχι τὸ καλὸ, βάλ' τονε στὴν κόλασὴ σου, τότε θάζω στὴ δική μου».

Στὴν πολλὰς φορὲς ἐδῶ μνημονευμένη μελέτη τοῦ Σάου Μωρράς γιὰ τὸ Δάντη, διαβάζω : «Ὁ ποιητῆς αὐτός, πού ἔῃ μέσα σὲ μιὰ πολιτεία, πάντα φροντίζει νὰ σημειώνῃ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ἄσυλα καὶ καταφύγια οἰκουμενικά· ὅλο ναοὺς θυμᾶται, ναοὺς μιάς γαλήνιας θεωρίας· ὅμως μὰ τέτια ἐνθὺμησι δὲν τὸν κρατεῖ ποτὲ λυτρωμένο ἀπὸ τὸ ξόπνημα τοῦ πατριωτισμοῦ, μᾶς εὐλαθητικῆς φιλοπατρίας· θυμᾶται, καὶ ἀδελφίτα, πὼς εἶναι πολίτης. Καὶ τότε ἡ Ὀργή, τότε ἡ ἀνατριχίλα ἐνὸς θυμοῦ ἀφιλόκερον γίνεται μοῦσα του, ἡ ὁμορφώτερη μοῦσα του· καὶ στᾶν νικημένος κ' ἐξόριστος τελειώνει φερμένος ἀπὸ τὸ τσάκισμα καὶ ἀπὸ τὴν ἐξορία πρὸς τὸ ἀκρότατο σημεῖο, καμιά σύνεση, καμιά σοφία, καὶ ἡ πῖδ ὕψηλῃ, δὲ θὰ μπερῆσι νὰ τὸν ἐμπορίσι ἀπὸ τὸ ξέσπασμα μιάς ἐξοφρενικῆς σάτυρας· ὁ τόνος τῆς σάτυρας αὐτῆς εἶναι σχεδὸν θρησκευτικὸς καὶ γίνεται τὸ κέντρο τοῦ τραγοιδιοῦ του». Ὁ Βιχτόρ Οὐγκὸ κάθε φορὰ πού φέρονται στὸ στίχο του ὁ Δάντης, δὲν κάνει ἄλλο τίποτε παρὰ νὰ μᾶς πρηνεύσῃ τὸν πολίτη ποιητῆ τοῦ Μωρράς πού ὁ θυμὸς τὸν ἔσυρε στὴ σάτυρα τὴν ἐξοφρενικῆ, μὰ θρησκευτικῆ πάντα στὸν τόνο τῆς, εὐλογημένος νὰ εἶναι ὁ ρυθμὸς πού κανονίζει μὲ τὴν ὁμορφίαν τὰ πάντα. Κ' ἔτσι μᾶς τὸν παρουσιάζει ὁ Οὐγκὸ τὸν Δάντη, γιὰτὶ κ' ἐκεῖνος εἶναι, νικημένος κ' ἐξόριστος, εἶναι, ἡ φαντάζεται πὼς εἶναι, εἰκόνα καὶ οἰοῖσμά του προῦπου του. Γιατὶ ὁ Σάου Μωρράς, μὲ ὅλο τὰ ὑπέροχα χαρίσματα τοῦ λόγου του καὶ μὲ ὅλη τὴ διαπεραστικὴ ματιὰ τῆς ποιητικῆς εἰσθητικῆς του, ἐνῶ μάλιστα καταγράφει, καὶ συγκαταβατικά κ' εὐλαθητικά, καμιά εἰκοσμία ὀνόματα, ζωντανῶν καὶ πεθαμένων, καὶ πρεσβύτερων καὶ νεώ-

τερων τοῦ Οὐγκὸ, καὶ κλασικιστῶν καὶ ρομαντικῶν, ὡς δαντολόγων ἄξιων καὶ προσοχῆς καὶ τιμῆς, γιὰτὶ γιὰ τὸνομα τοῦ Οὐγκὸ καὶ μόνου ἦρε καὶ κἀν ἔξαιρέση; Φανερά, κατὰ τὴ γνώμη μου, γιὰτὶ ὁ Οὐγκὸ στέκεται στὴν κορφὴ τῆς ρομαντικῆς ιδεολογίας καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ κορχήματα τῆς δημοκρατίας τῆς Γελλικῆς. Καὶ ὁ Σάου Μωρράς ; — Ἄρχισε ἀπὸ μιὰ σύλληψη τῆς τέχνης καὶ τῆς ζωῆς ἀκόμη, καθορὰ αἰσθητικῆ· ὅμως ἀπὸ τότε πού πίστεψε πὼς ἀνακάλυψε, τί ; ὅτι τὸ ἀπαραίτητο, τὸ ἀναγκαῖο ὑπόθετο μᾶς τέτοιας σύλληψης, δηλονότι τῆς Κοινωνίας τοῦ Κράτους καὶ τῆς Πατρίδας, ἡ ζωὴ καὶ ἡ δύναμις κιντυνεύανε νὰ σωριαστοῦνε ἐρείπια, χρέος του μοναδικοῦ, ὑπέροχο, φαντάστηκε καὶ θεώρησε νὰ τρέξῃ βοηθὸς καὶ νὰ τ' ἀφιερῶσιν ὅλα του τὰ δυνατὰ χαρίσματα στὴ δούλεψη καὶ στὴν προστασία τῆς Πολιτείας. Καὶ γι' αὐτὸ — τὸ λογικὸ συμπέρασμα τῆς νέας του ἐνεργείας — καὶ γι' αὐτὸ τὴν Κριτικὴ τῆς τέχνης τὴν ὑπόταξε στὴν Πολιτικὴ· τὴν ἔκοψε τὴν Ποίηση παράρτημα κ' ἐφαρμογὴ τῶν πολιτικῶν ιδεῶν του. — Ἔτσι χαρακτηρίζει ἕνας ἀξιωματικὸς ὁμοειδῆς του κριτικὸς τὴ δράση τοῦ Μωρράς, καὶ ἡ κρίση του αὐτῆ περιττὰ κάνει τὰ λόγια τὰ δικὰ μου.

Καὶ ὅμως : ἡ κριτικὴ τοῦ Μωρράς γιὰ τὸ Δάντη, καὶ μὲ ὅλο τὸ παθητικὸ τῆς μεροληψικῆς τῆς πού μπορεῖ νὰ χτυπᾷ στὰ μάτια κάποιων ἀνεξάρτητων διανοητικῶν ἢ ὅλων ἐκείνων πού ἐννοοῦνε σὲ τίποτε νὰ μὴ παραβιάσουν τὴν ἀκεραιότητα τῆς καλλιτεχνικῆς ὁμορφίαν ἢ πού τὴ βλέπουν κάπως διαφορετικὰ τὴν ὁμορφίαν αὐτῆν, — ἡ κριτικὴ τοῦ Μωρράς εἶναι ἀριστοῦργημα· ἔργο τέχνης πρώτης γραμμῆς· γιὰτὶ τὸν ἀποκλειστικὸ χαραχτήρα τοῦ περιεχομένου τῆς, τὸ συστηματικὸ καὶ σχεδὸν κομματικὸ, τὸν ἀποσκεπάζει μὲ τὴ βασιλικὴ πορφύρα τὴν ὑψηλὴν ἀπὸ τὴ μέθοδο τὴν κριτικὴν καὶ ἀπὸ τὴν εὐγένεια τοῦ ἐκφραστικοῦ λόγου, καὶ τῆς δίνει μορφὴ πού ἐλκύει καὶ πειθῶ πού ἐπιβάλλεται. Καὶ θυμοῦμαι τὸν ὄρωσο σὲ στίχους χαιρετισμοῦ τοῦ Ἀνατόλ Φράνς πρὸς τὸν Σάου Μωρράς, σταν, νέος αὐτός, πρωτοπρόβαλε στὸ δημόσιο βίο. Δύο ἄνθρωποι, τὸσον ἀντίθετο δρόμο παίρνοντας ἰδεολογικῶς, ὁ ἕνας φιλομοναρχικὸς, ὁ ἄλλος σοσιαλιστῆς, ἀν λάθος δὲν ἔχω, ριζοσπαστικὸς· καὶ εἰ δύο ὑπέροχα ἀντιπροσωπεύοντας τὸ νεολατινισμὸ σὲ ὅ,τι ἔχει λεπτότερο μέσα στὴ φλέβα του τὴ γαλλικὴ καὶ στοὺς δυὸ ἡ γαλλικὴ γλώσσα γίνεται ὁμοια μουσικὸ ἀνάδρυσμα. Καὶ σκέπτεσαι : οἱ ὀγδόντα σελίδες τῆς «Συμβουλῆς τοῦ Δάντη», καθὼς μᾶς τὴν ἐρημνεῖ ὁ Μωρράς, καὶ παραμερίζοντας κάθε μιὰ σὲ ὀρισμένες λεπτομέρειες ἐπιφύλαξη, καλογορημένες ἀπὸ εἶναι, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι καὶ καλοστοχασμένες. Νὰ μιὰ, βιαστικὴ ὅσο προσεχτικὴ καὶ ἂν εἶναι, σύννομή τῆς. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα : Ὁ Δάντης, ἄνθρωπος. Βασιλικὸ τὸ μεγαλεῖο του ξεχωρίζει μέσα στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ποίηση τὸ ὄργανό του, τὸ ἐκφραστικὸ του μέσο, μὰ πάντα βλέποντας πρὸς ἕνα τέλος, πού τραβᾷ παραπέρα. Ἡ ζωὴ του γεμάτη καὶ πλούσια, περισσότερη ἀπὸ κάθε ἄλλη ζωὴ. Ἡ τέχνη του συγκεντρώνει καὶ συνοψίζει ὀλόκληρο τὸ μεσαιῶνα περισσότερο καὶ ἀπὸ ὅσο ἀναγγέλλει τὴν Ἀναγέννηση. Βυθισμένος εἶναι στὰ παγκόσμια, γελᾷ μ' ἐκείνους πού συγχίζουν αἰῶνα καὶ πρόσωπα. Καὶ ὁ δὲμος διόλου ἀδιάφορος δὲν εἶναι στὰ ἀγαθὰ καὶ στὰ

ξεραντώματ' ἀκόμα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Φανερὸς πατριώτης καὶ μαζί, ἀπὸ τὰ παθήματά του κι ἀπὸ τὴν πίκρα του, δείχνοντας τέλειαν ἀδιαφορία πρὸς τὴν ἰδέη τῆς πατρίδας. Ὅμως ὅλες του οἱ ἀντινομίες καὶ οἱ ὄψεις του οἱ διαφορετικὲς συγκρατιοῦνται καὶ ἁρμονίζονται μέσα του. Δὲν ἀνεπιφάνει. Διορθῶνεται καὶ συμπληρώνεται. Ἐνας μὲ τὴν πολλαπλότητά του. Οἱ ἀκρότητες τῆς Δαρτικῆς ψυχῆς, τὰ τέρατα μιάς μῆνης σειρᾶς. Ἐπειτα : Ἡ Μπεάτριζα. Ἀδύνατο νὰ τὴ φανταστοῦμε, καθὼς ἄλλοι θέλουν. Ξερὴ, μεταφυσικὴ οὐτότητα, τὴν ὑπαρξὴ τῆς τρισχαριτωμένης ποῦ τοῦ ἀνέβαζε στὰ χεῖλη ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἀμοιριᾶς του στίχους σὰν αὐτοῦς :

*λάμπαν τὰ μάτια της καὶ πῶς πολὺ ἀπὸ τὰσπρα  
κι ἀρχίνας γλυκεῖα καὶ ἀπλὴ νὰ μοῦ μιλήη  
μὲ μιὰν ἀγγελικὰ φωνή ..*

Ἡ Μπεάτριζα, δέσποινα μιά πραγματικὴ καὶ ἰδανική. Τὸ διάβα της ἀπὸ τὰ φυσικὰ στὰ ὑπερφυσικά. Τὰ λουλούδια τῆς κορόνας της ὅλες οἱ γενικὲς ἰδέες ποῦ δὲν ταιριάζουνε μὲ τὴν ὁμορφιά μονάχα καὶ μὲ τὸν ἔρωτα, μὰ καὶ μὲ τὴν ἀρετὴ, μὲ τὴν ἐπιστήμη, μὲ τὴν ἀγιωσύνη. Καὶ ὅμως εἶν' ἐκείνη ποῦ πρῶτα

πρῶτα ὁ ποιητὴς τὴν ἀγάτησε, τὴν ἔχασε, τὴν ἔκλαψε. Οἱ γενικὲς ἰδέες. Μία ἡ ποίηση ἢ ἀληθινὴ κατὰ περισσότερο ἀπὸ φιλοσοφία. Θεολογία. Ὁ ποιητὴς καὶ μὲ τὶς γενικὲς του ἰδέες δὲν ἔπαυε νὰ χαιρεται τὴ ζωὴ σὲ ὅλες τὶς ἡδονικὲς τῆς λεπτομέρειες. Τόσο ποῦ καὶ τῆς Μπεάτριζας τὴ μυστικὴ λατρεία κατάντησε νὰ τὴν παραμελή. Ἄδιαφορο. Τὸ πάθος πολὺ καλὰ τὸ ἔξερε ὁ Λάντης. Ἀλλὰ ἔξερε ἀκόμη νὰ τὸ φέρνῃ ἀπάνω ἀπὸ τὰ φευγικά, τὰ περαστικά, τὰ λογῆς, σὲ μιὰ ζώνη ποῦ ὅλα στέκονται συγκρατημένα, ποῦ τίποτε δὲ χάνεται. Ἐκεῖ τὸ πάθος ποῦ εἶναι ταραχὴ καὶ τὸ ὄλεθρο ποῦ εἶναι ἀλλαγὴ, στεγρῶνουνται καὶ λαχταροῦν κανονικὰ νὰ γίνουνε σὰν τὸν σὺρῶ. Καθὼς, ἀντίθετα, τὰ ἀθάνατα καὶ τὰ ἀμετάβλητα μεταμορφώνονται καὶ γλυκαίνονται καὶ πλησιάζουν πρὸς ἑμᾶς.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Σημ. Στὸ περασμένο φύλλο τοῦ «Νουμά» Στὸ Γ'. κεφάλαιο τῆς σειρᾶς αὐτῆς «πὼς γνωρίζουμε τὸ Λάντη», σελ. 126, δευτέρη στήλη, τελευταῖος στίχος, ἄς διορθωθῇ ἕνα σημαντικὸ λάθος : Ἡ «*συνετότερη*» σύγκριση κτλ. ἀντὶ τῆς *ἀσυνετότερη*.

0

## Ο ΠΡΩΤΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑΣ

Ἡ ζωὴ τοὺς εἶχε σκορπίσει, καὶ τώρα τοὺς συμμάζωνε κάποιος καλεστὴς ἀπόξενος σ' ἕνα πονηγύρι ποῦ δὲν τὸ προσμένονε. Ὅλους τῆς συντροφιάς, καὶ τοὺς ἑφτά. Κ' ἦρθαν, μὰ ὄχι ὅλοι. Κάποιος ἔλειπε, κι ἄς εἶτανε ξαπλωμένος στὴ μέση τῆς μικρῆς ἐκκλησιᾶς, μέσα σὲ μιὰ κίεσσα μαύρη μὲ ἀσημένια στολίδια. Ἐίχε μισέψει πιά γιὰ κάποιον μακρινό, ἀγύριστο ταξίδι, καὶ στὴ θέση του ἔστεκε κάποιος ἴσκιος βαρῆς, ἀσάλευτος, ποῦ ἔσφιγγε τὴ σκοτεινιά του τριγύρω καὶ τᾶδειχε ὅλα μύθρα. Μαῦρες οἱ κορδέλλες σὲς ἄσπρες λαμπάδες ποῦ καίγανε στὰ μπρούτζινα κουνουάκια, μύθρα τὰ πέπλα καὶ τὰ φορέματα τῶν γυναικῶν, ποῦ ἀραδιασμένες γύρω στὸ νεκρὸ κλαίγανε βοῦθὰ ἢ μιλούσανε σιγῆς. Σκοτεινὴ κ' ἡ μικρούλα ἐκκλησιά. Εἶτμονε δειλινό, κι ὁ ἥλιος εἶχε γείρει πίσω ἀπὸ τὸ θοινό, σὰν κάτι νὰ τὸν ἔσκιαζε κι αὐτόνε.

Δὲν καθήσανε μαζί. σιμὰ ὁ ἕνας στὸν ἄλλον, καθὼς τὰ πάλαι χρόνια ποῦ εἶτανε παιδιά καὶ ζούσανε καὶ χαιρόντανε τὴν ἀνοιξὴ τῆς ζωῆς τους, μαζί πάντα, καὶ στὴ χαρὰ καὶ στὸ τραγούδι καὶ στὸ διάβασμα. Χώρια καθήσανε, ὄχι γιὰ τὴν δὲν τοὺς συνέδενε πιά ἡ παλιά τους ἀγάπη. Ὅσο κι ἂν τοὺς χώρισε, τοὺς σκόρπισε ἡ ζωὴ, τίποτα δὲν εἶχε λιγοστεύσει τὴν ἀγάπη τους. Κι ἂν δὲν βλέπόντουσαν, ὅμως εἶτανε οἱ ἑφτά τῆς συντροφιάς, ποῦ τόσες φορές εἶχανε δικαλωθεῖ πὼς ὁ θάνατος μοναχὰ θὰν τοὺς χωρίσει. Κι ὅμως ἡ ζωὴ τοὺς εἶχε χωρίσει, καὶ τοὺς συμμάζωνε πάλι ὁ θάνατος, ὁ ἀπόξενος καλεστὴς μὲ τὰ μαῦρα φτερά, σ' ἕνα πονηγύρι ποῦ δὲν τὸ προσμένονε, οὔτε τὸ εἶχανε σκεφτεῖ ποτὲ ὡς τώρα.

Μὰ δὲν καθήσανε κοντὰ, σὰν κάτι νὰ τοὺς τρώμαζε. Ὁ καθένας σ' ἕνα στασίδι μακριὰ ἀπ' τὸν ἄ-

λο, σκορπισμένοι, ὅπως στὴ ζωὴ. Μὴδὲ σηκώνονε τὰ μάτια νὰ κοιταχτοῦνε. Τρέμονε, μήπως διαβάσουνε στὴν ὄψη, στὰ μάτια τοῦ ἄλλοινοῦ, κάτι ποῦ δὲ θέλανε. Ἐνας τῆς συντροφιάς εἶχε φέγει, πρῶτος αὐτός. Κάτι ποῦ δὲν προσμένονε, εἶχε ζυγώσει καὶ τοὺς μνηοῦσε θλιβερὰ πὼς περνοῦνε βιαστικοὶ διαβάτες γιὰ κάπου... Τὸ βλέπανε σ' ἄσπρα τους μαλλιά, στὸ γυμνὸ κεφάλι τους. Ὅσο κι ἂν προσπαθοῦσαν νὰ κρατήσουνε ὁλόγιστο τὸ κορμί, νιώθονε πὼς κίρτωνε, λύγιζε σὰ σκεβρωμένο. Μπροστά τους ἀνοιγότανε κάποιος δρόμος μακρινός, ποῦ δὲν εἶχε τελειωμό, καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου ἕνας τῆς συντροφιάς εἶχε πατήσει πρῶτος καὶ περπατοῦσε. σπρωγμένος ἀπὸ κάποιον, ποῦ δὲ βλέπονε παρὰ τὸν ἴσκιό του τὸ βροῦ καὶ σκοτεινό. Καὶ ὁ πρῶτος τοὺς ἔκανε κάποιον ἄνθρωπο...

Οἱ παπάδες κ' οἱ ψαλτάδες ψέλνανε ἀργὰ, θλιβερὰ τὰ νεκρώσιμα τροπάρια. Οἱ ἔξη γείρανε τὸ κεφάλι. Ὁ θλιβερὸς, μονότονος σκοπὸς ἀντηχοῦσε θειὰ στὴν καρδιά τους. Πότε σὰν τραγούδι νοσταλγικὸ γιὰ κάπια χρόνια ποῦ περάσανε καὶ δὲ θὰ ξαναγυρῶσιν, πότε σὰ μουσικὴ ἄλλου κόσμου, ποῦ φτάνει ἀπὸ βάθη μακρινὰ, ἀπὸ μιὰν ἄλλη ζωὴ ἀγνώριστη, ποῦ δὲν παθοῦσαν ὅμως νὰ γνωρίσουνε. Κάποιος σκέψη ἔκανε γοργὰ τοὺς γούρους τοῦ νοῦ, πικρὴ σκέψη, ποῦ ἔφερνε ἀνατριχίλα σ' ὅλο τὸ κορμί. Τότε κάπιο χέρι ἔσφιγγε δυνατὰ τὴν καρδιά, σὰ νὰ ζητοῦσε νὰν τὴ λιώσει, κι ὁ πόνος δειχνότανε στὸ γοργὸ ἀνοιγοσφάλισμα τῶν ματιῶν τους. Ἐπειτα τὰ νεκρώσιμα ἀντηχοῦσαν πονετικώτερα, σὰ θρηγὸς μιάς ψυχῆς, ποῦ χωρίζεται ἀδέλτητα κι ἀφήνει τὸ κορμί. Κάτι τότε ἀνατάραζε τὰ φύλλα τῆς καρδιάς καὶ στὰ πῶς καθὰ τῆς σκολάζανε δάκρυα κρυφὰ. Τὰ μάτια